

Voorontwerpschets uit de Stadsvisie Ede van belangrijke routes, knooppunten en verblijfsruimten in Ede-stad. In de andere dorpen is dit netwerk minder uitgebreid, maar eveneens van belang voor de beeldvorming van het dorp als geheel.

Routes en knooppunten

De hoofdwegenstructuur maakt deel uit van de verblijfsruimte in een stad of dorp. Deze verblijfsruimten bepalen voor een belangrijk deel de dagelijkse leefomgeving van de inwoners. De gebruikswaarde van de verblijfsruimten wordt gestimuleerd en verbeterd als zij gebonden zijn aan een netwerk: een stelsel van routes en knopen, dat de verblijfsruimten verbindt met de directe woonomgeving. De knooppunten vormen belangrijke oriëntatiepunten en ankerpunten in het stedelijk weefsel. De beeldkwaliteit van het stedelijk netwerk met knooppunten en verblijfsruimten levert een positieve bijdrage aan de beeldvorming van stad of dorp als geheel.

4.3 Ruimtelijk samenhangende gebieden in de bebouwde kom

Op grond van de ruimtelijke karakteristiek kan binnen de gemeente Ede een indeling worden gemaakt naar ruimtelijk en functioneel samenhangende gebieden. In deze paragraaf wordt eerst naar de bebouwde kom in de stad Ede en in de verschillende dorpen gekeken. In de volgende paragraaf staat de gebiedsindeling in het buitengebied centraal.

Voor het uitoefenen van welstand is met name de bebouwingstypologie en de stedenbouwkundige omgeving van belang. Deze hebben zeer veel te maken met de natuurlijke omstandigheden en de mate waarin de mens zijn omgeving planmatig is gaan inrichten. Bij de gebiedsindeling is dan ook een onderscheidt gemaakt tussen gebieden die historisch gegroeid zijn en gebieden die planmatig ontworpen zijn.

4.3.1 Organisch gegroeide gebieden

Stadscentrum

In Ede gaat het om een van oorsprong historisch dorpscentrum waar in zeer sterke mate in de loop van der tijd een verdichting van bebouwing heeft plaatsgevonden. Ede laat dan ook alle fasen zien van de ontwikkeling van dorp tot stad. Het stadscentrum heeft een regionale centrumfunctie en een sterke menging van winkels, wonen, kantoren, voorzieningen en bedrijvigheid. Het proces van verdichting is eerst geleidelijk en vanaf de jaren zestig versneld ingezet. Er zijn dan ook uiteenlopende stedenbouwkundige en architectonische principes toegepast. Kleinschalige open dorpse bebouwing staat naast latere grootstedelijke en meer gesloten uitbreidingen. Binnen het gebied komen ook stedenbouwkundige doorbraken voor, die gedeeltelijk historische patronen hebben vervangen.

De dorpscentra

De dorpscentra zijn vrij gemengde gebieden wat bebouwing betreft. In en rondom deze dorpskernen heeft in de loop der tijd een verdichting van bebouwing plaatsgevonden. In het algemeen is er sprake van een kleinschalige ambachtelijke bouwwijze. De dorpscentra hebben een lokale centrumfunctie waar zich een sterke menging van winkels, wonen en bedrijvigheid voordoet. Ook zijn hier veelal de belangrijkste kerken aan te treffen. Omdat het proces van verdichting een langere periode besloeg, zijn uiteenlopende stedenbouwkundige en architectonische principes toegepast. Het resultaat daarvan is een gevarieerd bebouwingsbeeld met een rafelige stedenbouwkundige structuur.

Dorpscentrum Bennekom

De historische dorpsgebieden

De historische dorpsgebieden kenmerken zich door een relatief open en kleinschalige bebouwing met daarbinnen een zekere variatie. Binnen deze gebieden zijn vaak nog onbebouwde percelen in gebruik als weiland of moestuin. Op enkele plaatsen en met name langs kruisingen van belangrijke wegen komt verdichting voor. Naast wonen komen er op kleine schaal functies als detailhandel en ambachten voor. Daarnaast zijn er oude molens, kerken en boerderijen te vinden.

De historische dorpsgebieden zijn organisch gegroeid langs en tussen de oudere uitvalswegen.

Oude agrarische bebouwing in het historische dorpsgebied rondom het centrum van Lunteren

Langs deze uitvalswegen liggen veelal historische bebouwingslinten, die in een later stadium zijn opgenomen binnen nieuwere wijken. Vaak is de oorspronkelijke samenhang in het wegennet nog herkenbaar, maar soms zijn het slechts fragmenten in een nieuwe omgeving.

Evenals de dorpscentra vormen oorspronkelijke dorpsgebieden waardevolle elementen in het huidige beeld van de gemeente. Ze vormen de historische context van veel objecten van cultuurhistorische waarde, zijn belangrijke schakels binnen het wegennetwerk en ondersteunen de oriëntatie binnen de gemeente.

4.3.2 Planmatig ontworpen gebieden

Parkachtige woongebieden

Parkachtige woongebieden vormen ruim in het groen opgezette woonwijken. De samenhang in het omgevingsbeeld wordt met name bereikt door de breed opgezette en groen ingerichte woonstraten, de maat van de bouwmassa's en de groen ingevulde ruimte daartussen, zoals vastgesteld in het stedenbouwkundig plan. In groene woongebieden wordt de overgang tussen privé en openbaar meestal aangegeven met een hekwerk, haag of anderszins. Het erf heeft een groen karakter met soms forse bomen. Ook het straatprofiel is ruim en voorzien van opgaande beplanting.

Elk gebied heeft zijn specifieke kenmerken m.b.t. de architectuurstijl, de grootte van de kavels en woningen. De meeste groene gebieden zijn enigszins gemengd, waarbij soms ensembles van woningen aanwezig zijn met een sterke onderlinge visuele samenhang.

Ook na de Tweede Wereldoorlog zijn woonwijken gebouwd in een parkachtige of bosachtige setting. De bebouwing bestaat hier vaak uit vrijstaande woningen en bungalows. De architectuur is vaak ingetogen van stijl en minder expressief als de oudere groene gebieden.

Tuindorpen en tuinwijken

In de eerste helft van de twintigste eeuw zijn diverse complexen in het kader van de volkswoningbouw gerealiseerd. Velen daarvan kunnen worden getypeerd als tuindorpen. Kenmerkend is dat ze oorspronkelijk als samenhangend geheel zijn ontworpen met specifieke architectonisch/stedenbouwkundige kenmerken. De architectuur is overwegend ingetogen en sober van opzet met een verfijning in de kleuroepassing en detaillering.

De complexen zijn in hun oorspronkelijke opzet zowel stedenbouwkundig als architectonisch met zorg ontworpen. Door de samenhang binnen de complexen en de groene inrichting van straten, pleintjes en voorerven is een aangenaam en vriendelijk omgevingsbeeld ontstaan.

In de loop van de jaren is de oorspronkelijke inrichting van deze wijken vaak gewijzigd om tegemoet te komen aan de behoefte aan parkeerplaatsen, veilige speelplaatsen en (meer) groen. Daarnaast staat het karakteristieke beeld van de woningen onder druk door de behoefte aan modernisering en vergroting van woningen.

Naoorlogse woongebieden (traditioneel)

In de jaren '50, '60 en '70 zijn veel uitleggebieden gerealiseerd met een eenvoudig patroon van rechte straten met een symmetrisch stratenprofiel en bomen op de trottoirs. Langs deze straten zijn woningen gebouwd, veelal in rijtjes van drie of meer, afgewisseld met dubbele en vrijstaande woningen, en in sommige gevallen met lage flatgebouwen. Soms is er sprake van een geclusterde stedenbouwkundige opzet, waarbij sommige buurten doen denken aan de tuindorpen van voor de Tweede Wereldoorlog.

Traditionele naoorlogse woningbouw in Harskamp

De samenhang in het straatbeeld ontstaat onder meer door een ingetogen materiaal- en kleurgebruik. Kenmerkend zijn het blokvormig stratenpatroon en het straatgericht wonen. De straathoeken zijn open, waarbij de woningen veelal een duidelijk onderscheid hebben tussen voorgevel en zijgevel. Rust in het bebouwingsbeeld ontstaat door de eenvoudige hoofdmassa's en kapvormen, zoals zadeldaken en soms schilddaken. De herhaling van gelijkvormige koppen van bouwblokken geven een karakteristiek beeld naar zijstraten. Voor- en zijtuinen zijn gescheiden van de openbare ruimte door eenvoudige, lage erfafscheidingen. Deze woongebieden hebben een overzichtelijk, rustig en relatief groen karakter. De aanwezige complexen zijn in hun oorspronkelijke opzet architectonisch en stedenbouwkundig met zorg ontworpen.

Naoorlogse woongebieden (moderne stedenbouw)

In de jaren '60 en '70 wordt een aantal woongebieden gerealiseerd die geïnspireerd zijn op de ideeën van het Nieuwe Bouwen. In de opbouw van gebieden is een duidelijke functiescheiding aangebracht tussen wonen, werken, winkelen, groen en verkeer. In het verkeerssysteem is een duidelijke hiërarchie aanwezig in ontsluitingswegen, woonstraten en autovrije zones.

De gebouwen en gebouwcomplexen bestaan uit eenvoudige, rechthoekige bouwblokken die als abstracte composities in de open ruimte zijn geplaatst. Herhalingen van gelijke complexen (stempels) treden op. Stempels zijn veelal opgebouwd uit een mix van bungalows, rijtjeswoningen en flatgebouwen waarbij de hogere bouwmassa's aan de randen zijn geplaatst met laagbouwcomplexen daartussen. Wijkvoorzieningen zijn geaccentueerd door middel van hoogbouw. In de gebieden is veel open ruimte voor verkeer, groen en waterpartijen.

De industriële bouwmethoden bepalen het uiterlijk van de architectuur. Veel rijtjeswoningen zijn voorzien van een langskap en in de vrije sector clusters zijn vooral semi-bungalows gebouwd in traditionele stijl: vrijstaand, één/twee bouwlagen met kap. Bij oudere flatgebouwen is vaak veel aandacht besteed aan plasticiteit in de gevel, detaillering en ornamentering (dakrand, balkon).

Portieklats in Veldhuizen A

De waarde van deze wijken schuilt vooral in de stedenbouwkundige opzet; de ruime, groene aanleg en de compositie van de bouwmassa's in de doorlopende open ruimte. De architectonische waarde van de verschillende gebouwcomplexen verschilt onderling sterk.

Het oorspronkelijke beeld van deze wijken staat onder druk door de behoefte aan modernisering, aan vergroting van woning en woonomgeving en het tegengaan van ruimtelijke segregatie.

Naoorlogse woongebieden (woonerven)

Als reactie op de blokverkaveling wordt vanaf de jaren '70 aandacht gevraagd voor de menselijke schaal en maat van nieuwe woongebieden. De woongebieden uit de jaren '70 en '80 hebben een grillig stratenpatroon en weinig doorgaande wegen. De woningen zijn meestal geclusterd rondom woonerven waarbij een duidelijk onderscheid tussen voor- en achterkanten ontbreekt. De wijken, maar ook de buurten daarin, zijn sterk naar binnen gekeerd. Een groot aantal woningen is niet straatgericht maar georiënteerd op de privé-tuin. Er komen veel variaties voor in de vormgeving openbaar-privé. De architectuur van de woningen is relatief ingetogen: donkere semi-ambachtelijke materialen; bruin hout, rode baksteen en donkere pannen.

De waarde van de wijken schuilt voornamelijk in de stedenbouwkundige opzet; de ruimte groenstructuren die het beeld van de wijken bepaalt. Ook de kleine schaal van de bebouwing en de variatie zijn aantrekkelijk. Waar schuren voor het huis zijn geplaatst, ontstaan soms rommelige situaties. In de grotere wijken ontbreken veelal visueel-ruimtelijke aanknopingspunten voor de oriëntatie.

Naoorlogse woongebieden (thematische uitbreidingswijken)

Als reactie op de naoorlogse architectuur en stedenbouw vindt eind jaren '80 een omslag plaats in het ontwerp van nieuwe woongebieden. De nieuwe woongebieden krijgen een duidelijk imago mee dat ondermeer naar voren komt in een uitgesproken architectuur. Soms wordt teruggerepen op architectuurstijlen uit het verleden. Er ontstaan buurten met geheel verschillende architectuur.

Bij de ontwikkeling van deze gebieden wordt veel aandacht besteed aan de architectonisch/stedenbouwkundige uitstraling. Per blok, straat of buurt komen vaak meerdere typen woningen voor. In de stedenbouwkundige opzet van de wijken krijgen de verschillende architectuurthema's een bewuste plek toegewezen, zodat ook het beeld van de wijken als geheel wordt ondersteund. Enkele grote lijnen, die soms teruggrijpen op een historische route, verbinden visueel de buurten binnen een wijk. In de

verkavelingopzet wordt in tegenstelling tot de wijken uit de voorgaande decennia weer gestreefd naar een helder onderscheid tussen openbaar en privé. Er worden weer echte woonstraten en bouwblokken gemaakt, waarbij de voorzijde is gericht naar de straat en in de binnengebieden aan de achterzijde de private achtertuinen zijn gelegen.

Bedrijventerrein

Bedrijventerreinen zijn er in vele vormen en mate. Van oorsprong kwam bedrijvigheid voor langs ontsluitingen over het water en het spoor. Later werd veel bedrijvigheid ontwikkeld langs provinciale en rijkswegen. De laatste jaren zien we grootschalige ontwikkelingen op zogenaamde "zichtlocaties" langs de snelwegen. Ook ontwikkeling zich hier grote logistieke transportcentra met grote opslagloodsen en rijen "loadingdocks".

*Nieuwbouw op bedrijventerrein De Stroet in Lunderen.
De nieuwe bebouwing is van hogere kwaliteit dan de oudere
bebouwing op dit bedrijventerrein*

In de kleinere dorpen komt kleinschalige bedrijvigheid voor waar lokale ondernemers dicht bij huis hun bedrijf voeren in de ambachtelijke sfeer. De bebouwing bestaat veelal uit eenvoudige loodsen met een klein kantoor- en kantinegedeelte.

De laatste jaren is veel zorg en aandacht besteed aan de ruimtelijke kwaliteit van bedrijventerreinen. De vormgeving van de bebouwing en de inrichting van de openbare ruimte en de bedrijfspercelering wordt vaak geregisseerd door middel van beeldkwaliteitsplannen.

Kantoorpark

Dit zijn gebieden waar hoofdzakelijk bedrijven in de kantorensfeer zijn gevestigd. De inrichting van deze terreinen is dan ook afgestemd op de toestroom en aanwezigheid van grotere aantallen werknemers. Een goede bereikbaarheid is belangrijk. In sommige gevallen is een parkachtige inrichting nagestreefd om de verblijfswaarde te vergroten.

Maatschappelijke en/of publieksvoorzieningen

Na de Tweede Wereldoorlog hebben grootschalige maatschappelijke voorzieningen in veel gevallen een eigen locatie gekregen met de ingezette functiescheiding. Deze gebieden met veelal grootschalige bebouwing kennen hun eigen inrichting en functioneren niet zelden als bakens binnen de bebouwde kom. Deze functies trekken veel publiek aan. Dit leidt tot de aanwezigheid van vaak grootschalige parkeervoorzieningen voor auto's en fietsers.

4.3.3 Groene gebieden

Parken, groengebieden en sportcomplexen

Stadsparken komen in veel gevallen voor op voormalige verdedigingslinies of hebben onderdeel uitgemaakt van een voormalig landgoed. In Ede is het laatste van toepassing. Bijzonder is dat de parken in Ede zich niet in de stad bevinden, maar aan de randen van de stad.

Wel komen er in de bebouwde kom meerdere groengebieden voor. Met name vanaf de jaren zestig werden groene lobben in de stedenbouwkundige structuur opgenomen als scheiding tussen verschillende wijken en buurten.

Sportcomplexen komen van oudsher voor aan de randen van kernen. Oude sportcomplexen zijn later ingebouwd door nieuwere uitleggebieden en daardoor midden in de bebouwde kom komen te liggen. Op deze complexen is meestal bebouwing aanwezig in de vorm van kantines met kleedlokalen, sporthallen en tribunes.

Buitenplaatsen en landgoederen

Onder andere op de grenzen van de hogere Veluwegronden is een concentratie van buitenplaatsen en landgoederen te vinden. Op de oudere buitenplaatsen en landgoederen is meestal de Monumentenwet van toepassing. Deze stelt hoge eisen aan wijziging en onderhoud van bebouwing. Bij de welstandsbeoordeling met betrekking tot beschermde buitenplaatsen en landgoederen wordt in principe uitgegaan van een zorgvuldige omgang met de historische waarde van de bebouwing. Bij de niet-beschermde buitenplaatsen en landgoederen zal per geval bekeken moeten worden wat de kansen zijn voor behoud, herstel of aanpassing.

Kazerneterreinen

De aanwezigheid van grote heidevelden in de gemeente Ede heeft er in de 19^e eeuw toe geleid dat Defensie zich in Ede is gaan vestigen.

Historische houten bebouwing op de Legerplaats Harskamp

Binnen de gemeente zijn verschillende kazerneterreinen aangelegd. Het gaat om besloten en niet-openbare terreinen die veelal in de bosrand tussen de stuwwal en het dorp zijn gelegen. De kazerneterreinen worden gekenmerkt door bouwcomplexen met een rationele verkaveling in het groen. De bebouwing wordt gevormd door barakken, loodsen en voorzieningcomplexen. De grote eenheid in vorm, tezamen met de ouderdom, zorgen voor een herkenbare uitstraling van deze kazernecomplexen.